

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทย และทรงปฏิบัติโดยพระองค์เองจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้พสกนิกรสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยให้มีความพอประมาณ ใช้ความมีเหตุผล รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ที่อาศัยความรู้ ความรอบคอบ ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ที่เป็นการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีจิตสำนึกที่ดีต่อผู้อื่น ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, 2542 : 26-27) จึงทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ที่มีส่วนในการพัฒนาและการบริหารประเทศ

กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอาจทำให้หลายคนสงสัยว่าความพอเพียงหมายความว่าอย่างไร แล้วจะอย่างไร จึงจะดำรงชีวิตให้ “พอ” ตามกระแสพระราชดำรัสได้ ความพอเพียงคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร เพื่อเตรียมรับต่อผลกระทบต่างๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงหนทางสำคัญที่ทำให้การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้สำเร็จ ซึ่งแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเน้นพื้นฐานการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม หากเป็นไปได้ต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น หรือทุนด้านอื่นๆ เช่น ทุนมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย ความเพียร ความสามารถ และสติปัญญา ทุนทางสังคม คือ การช่วยเหลือ เผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์สุจริต ที่ก่อให้เกิดการร่วมมือกัน และทุนทางด้านกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นเงินทุน เครื่องมือ เครื่องจักร และเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งจะเกิดผลดังกล่าวได้จะต้องปราศจากความเห็นแก่ตัวหรือความโลภมากจนเกินไป ซึ่งจะทำให้เราสามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยรู้จักพอ คือ พอมีพอกิน หรือพอมีพอใช้ และตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ซึ่งก็เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี (คณะทำงานวิชาการ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550 : 1-2) ทำให้ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่าเริ่มตระหนักในความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น โดยที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำพระราชดำรัสมาเป็นปรัชญาในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 -2554) อย่าง

ต่อเนื่อง เพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารงานที่นำไปสู่การดำเนินงานในท้องถิ่น

การดำเนินงานที่ผ่านมา รัฐบาลได้ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับประชาชนระดับรากหญ้าที่จะพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ โดยมีหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพชุมชน นอกจากนี้ รัฐบาลยังให้งบประมาณโดยตรงกับหมู่บ้าน/ชุมชน โดยการเสนอโครงการต่างๆ ที่เน้นถึงการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ อาทิเช่น โครงการอยู่ดีมีสุข โครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน(SML) แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการชุมชนพอเพียง เป็นต้น ซึ่งเป็นนโยบายที่ให้การสนับสนุนและขับเคลื่อนสู่หมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้เฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น (วิโรจน์ ลมัยพันธ์. 2546 : 34-35) ในการขับเคลื่อนการนำเศรษฐกิจพอเพียงจากภาครัฐสู่ชุมชนยังขาดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนพอเพียงหรือฐานข้อมูลเบื้องต้น ในการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชนที่เพียงพอต่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยในขณะนี้และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่ง “สร้างตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพอเพียง” และบริบทของชุมชนพอเพียงที่จะกำหนดเป็นตัวชี้วัดในการพัฒนาชุมชนพอเพียงที่สามารถนำองค์ความรู้พร้อมกับถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนทั่วประเทศ

การดำเนินงานที่ผ่านมา รัฐบาลได้ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับประชาชนระดับรากหญ้าที่จะพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ โดยมีหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเช่น เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน.2547 : 24) นอกจากนี้ รัฐบาลยังให้งบประมาณโดยตรงกับหมู่บ้าน/ชุมชน โดยการเสนอโครงการต่างๆที่เน้นถึงการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ อาทิเช่น โครงการอยู่ดีมีสุข โครงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน(SML) แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการชุมชนพอเพียง เป็นต้น ซึ่งเป็นนโยบายที่ให้การสนับสนุนและขับเคลื่อนสู่หมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ แต่ยังคงขาดการถ่ายทอดองค์

ความรู้ที่มีในชุมชนหรือขาดการถ่ายทอดของความรู้ที่มีระหว่างชุมชนต่อชุมชนที่เป็นกระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในแต่ละมิติของชุมชน ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ได้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่สำคัญที่ชุมชนต้องให้ความสำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงเห็นควรที่จะมีการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยเสนอโครงการวิจัยเชิงบูรณาการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียง: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ต่อไปในอนาคตอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

2.1 เพื่อสร้างตัวชี้วัดชุมชนพอเพียง รวมทั้งสำรวจบริบทชุมชนพอเพียงและการนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในชุมชนพอเพียง: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย คือ

2.1.1 เพื่อศึกษาทบทวน และสังเคราะห์ตัวชี้วัดชุมชนพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.2 เพื่อสำรวจชุมชนที่นำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติชุมชนพอเพียงในมิติต่างๆ: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง

2.1.3 เพื่อศึกษาแนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติชุมชนพอเพียงในมิติต่างๆ: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง

2.2 เพื่อศึกษากระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียง: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย คือ

2.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ

2.2.2 เพื่อถ่ายทอดกระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ และผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ

2.3 เพื่อศึกษาการบูรณาการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียง โดยใช้ชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย คือ

2.3.1 เพื่อศึกษากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ และผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ โดยชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้(COP)

2.3.2 เพื่อถอดบทเรียนการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ และผลปฏิบัติของ เครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ โดยชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้(COP)

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ได้ทราบตัวชี้วัดชุมชนพอเพียงและบริบทของชุมชนที่นำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การ ปฏิบัติในรูปแบบชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3.2 ได้ทราบถึงแนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในรูปแบบชุมชนพอเพียงใน แต่ละมิติในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3.3 ได้ทราบถึงกระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและผลปฏิบัติของ เครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ

3.4 ได้ทราบแนวทางถ่ายทอดกระบวนการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ และผล ปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ

3.5 ได้ทราบถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติและ ผลปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ โดยชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ (COP)

3.6 ได้รู้รูปแบบการบูรณาการการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ และผลปฏิบัติของ เครือข่ายชุมชนพอเพียงในแต่ละมิติ โดยชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ (COP)

4. ขอบเขตการวิจัย

โครงการวิจัยเชิงบูรณาการ การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของเครือข่ายชุมชน พอเพียง : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง นี้ มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของเครือข่ายชุมชนพอเพียง คณะผู้วิจัยจะ ทำการศึกษาสาระสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการนำไปปฏิบัติในชุมชนพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา แนวคิด ดังนี้

4.1.1 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.1.2 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4.1.3 แนวคิดการสร้างตัวชี้วัด

4.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ

4.1.5 แนวคิดการจัดการความรู้ ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ และการบูรณาการองค์ความรู้

4.2 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

4.2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ อาทิเช่น หมู่บ้าน/ชุมชน องค์กร กลุ่มต่างๆ และบุคคลที่ผู้นำ/ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรม/โครงการต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ อาทิเช่น บทความ เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ชุมชนพอเพียงในเขตภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด ได้แก่ อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร พิจิตร โลก พิจิตร นครสวรรค์ และอุทัยธานี

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนที่สอดคล้องกับความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี เงื่อนไขด้านความรู้ และเงื่อนไขด้านคุณธรรม

5.2 **ชุมชนพอเพียง** หมายถึง ชุมชนที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (3 ห่วง 2 เงื่อนไข) ที่รู้จักความพอประมาณ รู้จักความมีเหตุผล รู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรอบรู้ และมีคุณธรรม ที่นำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เกิดความสมดุลในชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืน

5.3 **ตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง สิ่งบ่งบอก หรือสิ่งบ่งชี้ การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ในชุมชนที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.4 **มิติเศรษฐกิจ** หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการผลิต การแลกเปลี่ยน การจำหน่าย และก่อเกิดการกระจายรายได้ในชุมชน ที่เน้นความพอเพียง

5.5 **มิติสังคม** หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีวัฒนธรรม เป็นการยึดโยงความสัมพันธ์กัน มีแบบแผน กฎกติการ่วมกันในชุมชนที่ยึดหลักความพอเพียง

5.6 **ความพอประมาณมิติสังคม** หมายถึง มีทุนทางสังคม มีแผนชุมชน สืบทอดภูมิปัญญา /วัฒนธรรม มีเครือข่ายที่เน้นความสัมพันธ์ที่ดี การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายพอดีกับตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

5.7 **ความมีเหตุผลมิติสังคม** หมายถึง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน / การดูงาน มีการวางแผนในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนิน

ชีวิต รู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากรและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีกฎระเบียบข้อตกลงการอยู่ร่วมกัน มีความเป็นเอกฉันท์ในชุมชนของตนเอง ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย ชุมชนปลอดอบายมุข/ยาเสพติด ชุมชนมีความปลอดภัย

5.8 **มีภูมิคุ้มกันที่ดีมีดีสังคม** หมายถึง ความร่วมมือของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีระบบสวัสดิการที่เข้มแข็งในชุมชน ความสามัคคีปรองดองกันในชุมชน เกิดการรวมกลุ่ม /ชมรม/เครือข่าย มีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนของตนเอง รู้จักการพึ่งตนเอง

5.9 **ความรู้มีดีสังคม และมิติเศรษฐกิจ** หมายถึง มีความรอบรู้ในสิ่งที่กระทำ มีความรอบคอบในสิ่งที่กระทำ

5.10 **คุณธรรมมีดีสังคมและมิติเศรษฐกิจ** หมายถึง มีความโปร่งใส เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบจากประชาชนในชุมชน มีความสุจริต มีความซื่อสัตย์ มีความเป็นธรรมมีน้ำใจ ความเอื้ออาทรและเสียสละ มีจิตสาธารณะต่อชุมชน และมีความรับผิดชอบ

5.11 **ความพอประมาณมิติเศรษฐกิจ** หมายถึง รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า มีการทำบัญชีครัวเรือน หนี้สิ้นภายในชุมชนลดลง มีกิจกรรมรายจ่ายลดลงและสร้างรายได้ภายในชุมชน รู้จักประหยัดและอดออมภายในชุมชน รู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกันในชุมชน รู้จักการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรภายในชุมชน

5.12 **ความมีเหตุผลมิติเศรษฐกิจ** หมายถึง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดต่อสื่อสารกัน อยู่เสมอ มีระบบผลิตภายในชุมชน รู้จักการแปรรูปภายในชุมชน รู้จักวางแผนการตลาด มีอาชีพเสริมที่ส่งเสริมอาชีพหลักของคนในชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ/เพื่อการผลิตภายในชุมชน รู้จักใช้เทคโนโลยี/นวัตกรรมภายในชุมชน รู้จักการต่อยอดและพัฒนากิจกรรม/โครงการ มีความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพในชุมชน มีระบบการออมที่ดีภายในชุมชน มีระบบการบริหารจัดการที่ดีภายในชุมชน มีแหล่งการเงินที่สนับสนุนการส่งเสริมรายได้ในชุมชน มีวิสาหกิจชุมชนของตนเอง มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในชุมชน รู้จักการพึ่งตนเอง

5.13 **ความมีภูมิคุ้มกันที่ดีมิติเศรษฐกิจ** หมายถึง ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรและเครือข่ายในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพภายในชุมชน ชุมชนมีระบบการออมที่ดี มีระบบการบริหารจัดการที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ทางการเงิน

5.14 **ทุนทางสังคม** หมายถึง การเชื่อมโยงของบุคคลเป็นเครือข่ายทางสังคมบนพื้นฐานความเชื่อถือ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีมาตรฐานในการทำงานร่วมกัน “ทุนทางสังคม” ในบริบทของสังคมไทย สำหรับขอบเขต/องค์ประกอบของ “ทุนทางสังคม” ควรประกอบด้วยทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบต่อ

มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ และทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น